

akceptált történelmi relativizálás befolyásolja az ellenállás máig ható problémájának elemzését. A kérdés itt részben az, hogy miként „kell” viszonyulni az ellenálláshoz, részben pedig az, hogy miként dolgozható fel a fasiszta örökség napjaink olasz közéletében. A válaszhoz Morgan tárgyilagos, egyben „pártos” műve komoly hozzájárulás.

Pankovits József

A magyarországi németek kitelepítése*

A hazai németek elűzésének két szakasza volt: Magyarország 1946 januárjától 1947 májusának utolsó napjáig körülbelül 127 ezer főt telepített ki Németország amerikaiak által megszállt zónájába, majd 1947. augusztus 1-je és 1948 eleje között körülbelül 50 ezret a szovjetek által megszállt övezetbe. Zinner Tibor e magyar és német nyelvű könyvében (amely angol nyelvű összefoglalót is tartalmaz) döntően jog- és politikatörténeti szempontból mutatja be a magyarországi németek 1945 utáni kitelepítését. Azt vizsgálja – szinte kizárólag magyar nyelvű, nyomtatott szakirodalom felhasználásával –, miként arathatott diadalt hazánkban a kollektív felelősség embertelen elve, és miként jelentkezett jogszabályokban és azok végrehajtásában.

A szerző meggyőződése, hogy az 1945. május 14-i értekezleten, amelyen a koalíciós pártok vezetői vettek részt, a kollektív felelősségre vonást elutasító álláspont jegecesedett ki, mivel ott elvi szintre emelték a tézist: „Magyarországon nincs svábkérdés, csak német fasiszták kérdése van.” Hangsúlyozza, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány májusi–júniusi–júliusi álláspontja, miszerint kitelepítendő 200–250 ezer sváb, azt jelentette, hogy a kitelepítést nem faji alapon álló kollektív eljárással, hanem a magyar nemzet ellen elkövetett bűnösség és a nemzeti szocializmus mellett való állásfoglalás megtorlásaként szándékoztak végrehajtani. Úgy tűnik, szerinte indokolt volt a korabeli érvelésben a „magyar nemzetit” a „demokratikus és antifasiszta” szinonimájaként alkalmazni, vagyis nem ismeri fel, hogy a jogalkotók ezzel az azonosítással az „egy politikai nemzet” doktrináját aktualizálták. Tanulmányában a deklarált alapelvet (látszatot) sajnos automatikusan politikai gyakorlatnak (tett-

* Dr. Czinner Tibor: *A magyarországi németek kitelepítése. Die Aussiedlung der Ungarndeutschen*. Előszóval ellátta dr. Bárándy Péter, a Magyar Köztársaság és Brigitte Zypries, a Német Szövetségi Köztársaság igazságügy-minisztere. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004. 284 p.

nek) tekinti. Axiómaként kezeli, hogy a megszállt és a Szovjetunió vezette Szövetséges Ellenőrző Bizottság hatáskörébe tartozó ország kabinete a németkérdésben sohasem rendelkezett mozgástérrel. A szerző hagyja, hogy félrevezesse a kormány folyamatos taktikázása, amely a kollektív felelősség elve jogszerűségének a látszatát és a kitelepítés lehetőleg nemzetközi elrendelését célozta. Ezért nem tudja megokolni, miért tért el a kinyilvánított alapelvtől a Népgondozó Hivatal felállításáról szóló 3820/1945. M. E. sz. rendelet, amelyet július 1-jén hirdettek ki. Nyíltan megvallja, tanácstalan, miért fogantak az intézkedések 1945 nyarán egyre inkább a németiség kollektív felelősségének jegyében, bár a rendeletalkotó (szerinte) különbséget kívánt tenni a németek közt... (49.) Nem látja meg, hogy a nemzethűség vizsgálatáról szóló kormányrendelet, amelyben a magyarországi németeket bűnök szerinti kategóriákba osztották, gumirendelet volt. Nem ismeri fel, hogy a bűnös személyek meghatározásának és megbüntetésének ezen sémájára azért volt szükség, hogy elfedje a nemzethűség-vizsgálat valódi célját. A magyarországi németek bűnkategóriákba való beosztására – hitlerista szervezet 1) vezetője, 2) tagja vagy 3) támogatója, 4) a demokráciának nem aktív harcosa – ugyanis azért volt szükség, hogy elleplezze kollektív elítélésüket.

Zinner Tibor az augusztusi potsdami döntésben, hogy a „Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német lakosságnak vagy annak egy részének Németországba történő áttelepítésére intézkedéseket kell foganatosítani”, nem csupán német-, hanem magyarellenes élt is lát, mivel a német nemzetiségek, népcsoportok elűzésével megteremtődtek a feltételek a felvidéki magyarság eltávolításához is, végső soron ahhoz, hogy Beneš álma megvalósuljon, s Csehszlovákia tiszta „csehszlovák nemzetállammá” váljon. A Magyar Országos Levéltár vonatkozó iratanyagára hivatkozva úgy véli, augusztus 9-én Vorosilov marsall, a SZEB elnöke Szviridov altábornagy útján (a beneši sugalmazásokat, eltúlzott igényeket támogató sztálini vonalnak megfelelően, az angolszász szövetségesek háta mögött) ultimátumszerűen követelte 450 ezer magyarországi német kitelepítését a magyar miniszterelnöktől. A négy nappal későbbi kormányülés felszólalóit idézve leszögezi, hogy szerinte a svábkérdés dilemmájában azok a miniszterek, akik ragaszkodtak a németiség csupán tömeges kitelepítéséhez (például Gyöngyösi János), elutasították a kollektív felelősségre vonást, ellentétben a kitelepítés nyílt teljeskörűsége mellett érvelőkkel (például Erdei Ferencsel). Tanulmányának leggyöngébb része ez. Nem értem, miért véli a hazai németek látszatkategorizáláson alapuló tömeges elűzésének szándékát humánusnak. Miért nem várja el a magyar kormánytól, hogy feladatának

tartsa a személyes felelősség egzakt meghatározását és ennek alapján az *egyénre szabott* büntetést? Zinner Tibor hangsúlyozza, hogy Erdei Ferenc belügyminiszter augusztus 22-én, a Szviridovval folytatott megbeszélése után a minisztertársait rútol félrevezette, amikor azt sugallta, a sváboknak Magyarországról és a magyaroknak Szlovákiából való kitelepítése között nem fenyeget a junktimba hozás. Szerinte a magyar kormánynak utasításként kellett felfognia azt a keretszámot, amelyet a Németországi Szövetséges Ellenőrző Tanács 1945. november 20-án megadott, vagyis azt, amely 500 000 fő kitelepítését tette lehetővé Magyarországról Németország Amerika által megszállt területére. Ezért december 22-én a minisztertanácson Gyöngyösi külügyminiszter hiába hivatkozott az USA június 12-i memorandumára, mert a magyar kabinetnek külső nyomásra, a potsdami ítélőbírók igényének, a világháborúban győztesek és a SZET állásfoglalásának engedelmességre módosítania kellett eddigi álláspontját. Azt írja, a Nagy Ferenc-kormány 12 330/1945. M. E. sz. kitelepítési alaprendeletében, amely a magyarországi németek teljes vagyonának kártalanítás nélküli, állami elkobzásáról és e személyek teljeskörű kitelepítéséről szólt, a három nagyhatalom állásfoglalásának a Szovjetunió által magyarázott és utasításként végrehajtásra továbbadott intézkedése, parancsa fejeződött ki. Zinner Tibor hangsúlyozza, a magyar kabinet intézkedését külső kényszer szülte, hiszen úgymond nem magyar politikus ötlötte ki a 200 ezer „fasiszta sváb” helyett a félmillió elűzendő németre vonatkozó állásfoglalást, Berlinben nem a magyar illetékesek, hanem a győztes nagyhatalmak ülészetek (83.). Vagyis hagyja, hogy a Potsdam-legenda megtévessze – mivel a világhálón hozzáférhető források és a nemzetközi szakirodalmat figyelmen kívül hagyja. A szerzővel ellentétben úgy vélem, 1945-ben a kormánypártok közötti és a kormánypártokon belüli vitákat valójában éppen az okozta, hogy a magyar kormánynak igenis mozgástere nyílt a németkérdésben: dönthetett volna úgy is, hogy nem kezdeményezi a második világháború győztes nagyhatalmainál a kitelepítést, mint ahogy később volt választási lehetősége a németek teljeskörű vagy csupán részleges kitelepítésének elrendelésében is. A kormány december végi álláspontja – szögezi le a szerző helyesen – elválaszthatatlan a kisebbségi problémák sztálinista megoldásának, a lakosságcserének vagy a kitelepítésnek az erőltetésétől. A Csehszlovák Köztársaságban élő magyarok és a Magyarországon élő németek sorsa 1945 november–decemberétől elválaszthatatlanul összekapcsolódott, immár nem csupán elvi szinten. Jogfosztás jogfosztást szült...

Kaltenecker Krisztina